

Лебєдєва Н.А.

*доктор філософії в галузі культурології, професор,
Міжнародна Кадрова Академія;
член Євразійської Академії телебачення і радіо*

САКРАЛЬНІСТЬ В АРХІТЕКТУРІ ГУЦУЛЬЩИНИ

Церкви Гуцульщини завжди приваблюють дослідників. Дійсно, ці споруди вражають особливою атмосферою сакральності, яка простежується в архітектурі, в наповненні душею природи, оскільки смерекове дерево, з якого вони побудовані, надає те особливе відчуття неповторності, якого не можна знайти ніде більше у світі. Самі будівлі неодноразово описувались з архітектурної точки зору. Так, в науковій статті «Хрещаті-дерев'яні церкви як історико-культурні пам'ятки Івано-Франківської області» Тарас Маланюк зазначає: «Незрівнянні досягнення українського народу в цій сфері досить давно привертала увагу культурного світу до дерев'яних церков, які були не тільки у великій кількості, але і за всіх часів були комплексним втіленням культури народу, його духу – у архітектурі, малярстві, різьбленні та інших мистецтвах» [2, с. 61]. На думку вченого існує особливий інтерес з боку інших країн світу до Гуцульських церков з самого початку їх побудови і до наших днів, що підтверджується знайденими задокументованими даними давніх джерел. За твердженням Лесі Малаховської, під охороною держави на Івано-Франківщині перебуває 587 пам'яток сакральної архітектури, серед них 446 церков і 88 дзвіниць [3].

Мета доповіді – використовуючи наукові дослідження сучасних українських вчених розглянути сакральне в архітектурі Гуцульщини.

Найвідоміші церкви: Святого Духа в м. Рогатині, церква святого Іоанна Милостивого в м. Яремче, Аннозачатіївський храм і Дмитрівська церква в с. Білі Ослави, Дмитрівська церква в с. Кременці, Троїцька церква в с. Микуличин, церква Різдва Богородиці в с. Криворівня, Василівська церква в м. Косово, церква Святої Варвари в с. Пістїнь, церква Святого Іоанна в с. Черганівка, Вознесенська церква в смт. Ясіня, Петропавлівська церква в с. Лазенщина, Успенська церква в с. Дубівці, церква Святих Іоакима і Анни в с. Сморна. Т. Маланюк, посилаючись на В. В. Вечерського стверджує, що всі відомі в Україні дерев'яні церкви належать до одного з двох основних типів: тридольного або хрещатого. «Хрещаті храми – зазвичай центричні, п'ятизрубні або дев'ятизрубні. Вони мають непарну кількість верхів – один, три, п'ять, дев'ять. Дерев'яні хрещаті храми збереглися практично на всій території Івано-Франківської області. Найбільша кількість цих споруд зосереджено на Гуцульщині» [2, с. 62]. Думка кандидата архітектури, професора, лауреата Державної премії України в галузі архітектури, заслуженого працівника культури України Леоніда Володимировича Прибеги, на висловлювання якого посилаються інші сучасні українські дослідники, на думку автора тез, є найточнішою у визначенні гуцульських сакральних споруд. Він пише: «Традиційний гуцульський храм п'ятизрубний, хрестоподібний в плані, одноверхий. Центральний зруб

квадратний, однієї ширини з бабинцем і вівтарем або розширений, завжди вінчається восьмигранним наметовим верхом на барабані. Бокові рамена хреста перекриваються коробовими скріпленнями та покриваються двосхилими дахами. З метою захисту нижніх вінців зрубу від намокання навколо споруди завжди влаштовували широке піддашшя» [4, с. 127].

Церква Різдва Богородиці у смт. Ворохта, за твердженням Л. Прибеги, Л. Малаховський, Т. Маланюка, вважається «найдосконалішою за формою і пропорціями серед усіх гуцульських» [2], [3], [4]. Була вона побудована в 1615 році в с. Яблуниця, а в 1780 році церкву перенесли у смт. Ворохту, «поставили на пагорбі, де вона підноситься над річкою Прут» [2], [3]. Особливість композиції церкви полягає в тому, що «бокові зруби мають невелику глибину – близько половини їхньої ширини, східний і західний зруби також мало подовжені, що робить церква в своїй основі дуже компактною» [2, с. 63].

Гуцульська школа народного храмового будівництва має властиві тільки їй головні риси, які описав архітектор Я. Тарас, на праці якого посилається Тарас Маланюк. Отже, це план у вигляді рівнораменним хреста, план близький до рівнораменних хрестів з незначним скороченням бічних прямокутних гілок, план хрестовий з короткими бічними раменами, план хрестовий з незначним скороченням бічних прямокутних рамен та видовженим прямокутним бабинцем, план хрестовий з короткими бічними прямокутними раменами з подовженим бабинцем або вівтарем [2, с. 63].

Отже, спостерігаємо чітке використання сакральності фігур чотирикутника: хрест теоретично є основою цієї фігури, і восьмикутника, який символізує гармонію числа вісім, нескінченність Всесвіту.

Крім зовнішньої архітектури, гуцульські церкви унікальні своїм внутрішнім інтер'єром. Андрій Володимирович Клімашевський присвятив свою наукову роботу облаштування інтер'єру дерев'яних церков Західного Поділля та Покуття XVIII – поч. XX ст. з точки зору ансамблевості [1]. Він наголошує на рисах, які є спільними у вивченні українських церков, як культового феномену. Це інтер'єр церкви. «Облаштування церковного інтер'єру – важлива складова частина традиційної української церкви, без нього неможливе адекватне духовно-емоційне і художньо-естетичне наповнення літургійного простору храму. Облаштування храму відповідно до християнських канонічних приписів формує комплекс предметів обладнання (обстави) церковного інтер'єру ритуально-обрядового призначення. Художньо-стильова образність церковного обладнання безпосередньо впливає на гармонію інтер'єру, його ансамблевість» [1, с. 5]. У книзі Г. М. Юрчишин та І. С. Вах знаходимо, що внутрішнє просторове багатство церкви Різдва Іоанна Хрестителя м. Косова підкреслюється світлотіньовою грою, викликані джерелом світла [6, с. 11].

«Завдяки об'ємно-просторовим рішенням храмів інтер'єри наповнювалися новою, обстановкою великих масштабів з багатим декором» – підкреслює А. Клімашевський [1, с. 12].

Головну роль в церковному інтер'єрі грає багатоярусний іконостас, який розвинувся з первісної передвівтарної перегородки в складний художньо-

стилістичний ансамбль живопису та різьблення. З тих пір всі інші предмети церковного обладнання займають підлегле становище до іконостасу [1, с. 6].

Коли ми говоримо про гуцульські іконостаси, слід зупинитися на різьбі по дереву. За твердженням М. В. Приймич, нові стильові принципи оздоблення інтер'єру знайшли відображення практично у всіх дерев'яних храмах. Вчений також зазначає, що в храмах використовували різьблені свічники, панікадила, ручні, процесійні і престольні хрести. «Особливо важливе значення мали місцеві традиції народної художньої різьби. Стійким традиційним надбанням залишалася техніка плоскої різьби, популярна і для XVIII, і для XIX в. Саме тому західноєвропейські інспірації середини XVIII ст. Не копіювались, а творчо переосмислювались і, таким чином, вводилися в інтер'єр закарпатських храмів» [5, с. 12].

Вчений присвятив навіть цілий розділ свого дослідження художньо-стильовим особливостям різьблення іконостасів.

Вивчаючи народні риси різьби іконостасів, Михайло Приймич дійшов висновку, що розвиток різьблення був сильно схильний до традиційних підходів щодо манери виконання. Це призвело до площинності, схематичності самого різьблення, де головним виразним засобом є контур. Для закарпатської сакральної різьби характерно широке, як і в народному мистецтві, використання анімалістичних мотивів (дельфіни, змії-дракони і т.д.), а також одним з домінуючих стає мотив стиглого виноградного грона. Простежуються також західноєвропейські впливи на формування художньо-стильових особливостей закарпатських іконостасів.

Підводячи підсумок аналізу зазначених наукових досліджень, можна говорити про те, що сакральна архітектура Гуцульщини проявляє себе, свою неповторність, в наявності церков, дзвіниць, церковного інтер'єру та декору.

Гуцульська школа будівництва храмів має особливі властиві їй риси. Це план у вигляді хреста, який є рівнораменним, і подібні до нього. Будинки п'ятизрубний, одноповерхові, з квадратним зрубом в центрі, також однакової ширини, восьмигранним шатром, куполом і хрестом. Має двосхилі дахи. Народні майстри творчо переосмислили предмети церковного обладнання відповідно до гуцульської естетики, застосували власні майстерні традиції декорування в іконостасах, інтер'єрах, фресках. Цілісність сприйняття сакральності дерев'яних церков Гуцульщини доповнюється художнім вирішенням комплексу церковної обстави, композиційної і стильової завершеності внутрішнього простору, здійсненого за допомогою мистецтва різьблення по дереву народних майстрів.

Список використаних джерел:

1. Клімашевський А. В. Облаштування інтер'єру дерев'яних церков Західного Поділля та Покуття XVIII – поч. XX ст. (проблема ансамблевості): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. мистецтвознавства: спец. 17.00.06 «Декоративне і прикладне мистецтво» / Андрій Володимирович Клімашевський. – Львів, 2002. – 20 с.
2. Маланюк Т. З. Хрещаті дерев'яні церкви як історико-культурні пам'ятки Івано-Франківської області. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.journals.pu.if.ua/index.php/kk/article/viewFile/976/1020>

3. Малахівська Л. Світлини Лесі Малахівської. – Електронний ресурс. Режим доступу: <http://risu.org.ua/ua/index/blog/~Komunikator/38512/>
4. Прибега, Л. В. Дерев'яні храми Українських Карпат. – К.: Техніка, 2007. – 168 с.
5. Приймич М. В. Декоративне різьблення у сакральному мистецтві Закарпаття XVIII – XIX століть (Історія. Типологія. Художньо-стильові особливості): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. мистецтвознавства: спец. 17.00.06 «Декоративне і прикладне мистецтво» / Михайло Васильович Приймич. – Львів, 2001. – 21 с.
6. Юрчишин Г. М., Вах І. С. До 100-річчя Монастирської церкви Різдва Івана Хрестителя. Сторінки історії церкви Гуцульщини / Г. М. Юрчишин, І. С. Вах. – Чернівці: «Колір-Друк», 2012. – 136 с.

Сазонова О.Ю.

*кандидат архітектури, докторант,
Полтавський національний технічний університет
імені Юрія Кондратюка*

УРБАНІСТИЧНІ ПРИНЦИПИ РОЗВИТКУ АРХІТЕКТУРНОЇ СИСТЕМИ ГРОМАДСЬКОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ

Сучасний стрімкий розвиток міст та населених пунктів без розуміння основ урбаністики, як системного підходу до організації усіх аспектів життя, призводить до хаосу і занепаду, які ми можемо спостерігати в містах та селах України.

Хоча, спочатку, урбаністика була наукою про міста, про взаємозв'язки економіки, демографії, соціального; складу населення із забудованими просторами. Тобто одним із розділів економічної географії. Зараз і в Україні, і в інших країнах світу урбаністика стала тісно асоціюватись із альтернативною державній діяльністю з формування міського простору, як цілісної системи, в першу чергу – соціально орієнтованою, спрямованою на вирішення численних міських проблем. На основі аналітичних ретроспективних та статистичних досліджень мною було виявлено, що найбільш дієвим архітектурним інструментом вирішення більшості поставлених проблем сьогодення є оптимальне формування системи громадського обслуговування.

Підтвердження цього є основні принципи урбаністики сформульовані Джейн Джекобс теоретик міського планування і одна з основоположниць руху нового урбанізму.

Принцип синергії та економії ресурсів – акцентує увагу на досягненні балансу між споживанням енергії, часу та інших ресурсів та досягненнями у підвищенні комфорту життя, безпеки, універсального доступу, продуктивності та гігієни. Однією з основних проблем цього принципу є транспорт. Вдале міське планування сприяє розвитку громадських видів транспорту та зменшує залежність від приватних автомобілів; має сприяти зручному доступу до місць відпочинку та отримання громадських послуг. Компактні міста є більш оптимальними тому, що заохочують містян більше ходити пішки й менше